

УЛУГ-ХЕМИМ

Ажыл-херөөм аайы-биле ырай бергеш, Ала-чайгаар аяк-көк чалгыч чоктай бээр мен. Сагдарыш, ууну наастаан Чаагай чыдын херөөм долдур тыныксаам көөр. Эртең деген хаа-биле бодчаг кылып, Эриктен омас чечөөм сүзүксөөм көөр. Эремерини монгун сааргай теренинче Эргеленип, улам хандыр шымыксаам көөр. Огул, кызым оттуг чаажо айттанарда, Орлан чүрөөн сергеткен дөг эштин-ойнап, Чалгыч-биле кускапжыш

Чарыганын чажымда-ла көргөнимин сактып көөр мен. Ханынг шалдэн эеп келбөөн оглуң чоктаан Хараалдын, мугаралын, киленини — Хараалчалап, туман бүргөөн шырайыңдап Хандыр сеткиң, мөгейгештин эскерик мен. Ак-көк Тывам алдар-ады, монге каазы Аймак чоңум ыдың чаагай чоргааралы, Аксым-кежиң, салым-чолум монге тудуш, Ава хемим! Төлүң болгаш, ылаам депдиң. А. АЖИ.

БОЛЧАА БОЛУП АРТЫП КАЛЗЫН

Эң-не чыгыш дүшүчү чораан черивиске Эпир чылын херек кылып четкен-дир мен. Сылдыс караан бузут шынаш дугулап турар Сыр-сыр чыгырамыс кедегей-дир. «Чааскан келир чоңдун?» — деп чемедешип, Салбак бажы чайгангылап, уткуң алчың. Сагжымны тө наап бээр деп бодан келгеш, Чамдымыңга чогуур харым тыппажы мен. Эгитинмес эркен шагын

сактымыкыны эрткен үе хары, чызы балап каапкан, Сени маанай органым дег шының ор мен. Сеткилимде ыланчы-даа, ырланчы-даа, дүжүң келди, Ийи кижик чоокшудуп ор, чайлап берейн. Ындыг оран чайгы дүпе магаданчыг, Ынакшааннар болчаа болуп артып калзың! Т. ТОЮНДУП.

«ДАШТЫ АК, ИШТИ КАРА»

Элзэрин бажында, Эзирини дыйында. Көзөй-биле хөлзөвө, Көгээржин-биле калбаңнава. Чаңгызы ижерге Чарты, өрттенир, Ийилэ ижерге Шупту өрттенир.

Араганың дашты ак, ишти кара. «Арага-хымыс» дээрге — ядараарың демдээ, «Ажыл-ижим» дээрге — байырың демдээ. Б. БУДУП чыып бижзэн.

ШЫДЫРАА ЧАА БОДАЛГА

БОДАЛГАЗЫНГА ХАРЫ

Бо чылдын март 12-де үңген № 59 «Шыңга» шыдыраанын ийи болгаш үш көштөн мат болуп нарып бодагалары парлаттыгын турган. Ол бодагалары буур районун Хандагайты суурда Кара-Сал Байсал, Каа-Хем районун Дери-Акс суурда Тажийма Монге, ол-ла районун Авылганда Борис Дондук-оол шы бодап, иденкейлиг киришкен пер.

Дөрт нагтен мат.

ЛЕНИН КАЯА ТӨРҮТТҮНГЕНИЛ?

Сергей АЛЕКСЕЕВ.

Төөгүдөн чечен чугаа

Дыштаныр хүнде, бир-де уулу базаарга тараачынар эш Ленинни каяа төртүтүнгенин дугайында маргыска бергенер.

— Ол Урал ыдынга, моон дыка ыракка төртүтүнген кижик — деп, бирөөн чугаалаан.

— Соора билген-дир сен, Ленин бо чоон-кавыга төртүтүнген, бистин можуларынч би-рөөндөн кижик — деп, ийги-ли үе кирген.

— Бо чоон-кавыга деп чү-дү? Мен ык билер мен. Вуртум Илчт Сибирь чурттуг кижик-ле болгай, Лена хемини унууга төртүтүнген — деп, үш-кузу четкикейи үзе кирген.

— Канчан Сибирь чурттуг боор чүвө, Владимир Ильич Петроградка — шаандыг Санит-Петербургка төртүтү-ген-ле болгай — деп, дөрткүзү бугүрөткен.

— Москвага — деп, бешкииз балдыткаан.

— Чок, Тулага — деп, алды-гым алыгын.

— Смоленскте.

— Курск хоорай чурттуг кижик. Гуаухаа хоорайга төртү-түнген.

— Тамбовтан келген кижик. — Рязаньдан. — Твериден. Ленин каяа төртүтүнгенил? Тараачынарнын маргыс-даагы үрүлчүлүшүм.

— Орелдиг кижик. — Чок, Пензадан. — Ындыг эвес, Ельня стан-циядан.

— Ол көдө суурга төртүтү-нген кижик.

— Шың эвес, Ленин хоорай-га төртүтүнген.

Маргыжып турган улуска чаа кижилер межежи кел-ген. Тараачынар кижик бүр-үндөн харым дилеп айты-рып-ла турганнар.

— Эргим, өңүк, Ленин каяа төртүтүнген кижик? — деп, баш-тай келген кижилер айтыр-ганнар. Оозу боданымшаан, харымдаан:

— Чогуу каяа дээрин орта сагымай-дыр мен, ыччала-жык Ленинни дагларга тө-ртүтүнген ык билер мен. Ыччапаш караа көскү, өт-

түр хайгаараар, ээр ыккаш болган-даа ол.

Тараачынар еске кижиден айтырганнар:

— Эргим, тала, Ленин каяа төртүтүнген кижик? Оозу база боданымшаан, дөрт харым-даан:

— Ленин хову чурттуг, са-гыш ыккаш чагы берген хо-вуга төртүтүнген кижик. Ы-дыг дээринге кандыг-даа маргылдаа турбас ужурут. Ыччапаш Ленинни бодаалар-нын хову ыккаш хостуг, дө-лгөм, кайда-даа бодарап, ха-рым чоңуу хаара тузуп тура-ры-даа ол.

Ушкү кижиден айтырарга, оозу база-ла баштайгылары ыккаш боданымшаан, харым-даан:

— Владимир Ильич ар-ганылыг чеге төртүтүнген кижик. Ыччапаш Владимир Ильичини калыг-быжыг, сан-дай ылыг дөг туртутуг бол-ган ылаа. Ол ылаа-ла шы, ындыг болуп ужурут, көөр-лаа силер.

Тараачынар шуут-ла аяга-дап калганнар.

Эш Ленин чогуу каяа төртүтүнгенил? Беден эвес ай-тырыг тургустуну келген.

Маргылдаа төңчү чок улам-чылап, та канчаар төнөр тү-вө. Ол ойдо, чаап бооп, бир-де тымыгыр кижик келгеш, тус чер Советини даргазына барып, ук айтыргын тода-раттырып алырып сүмөзөн.

Даргага келгеш, херектиң ужурун таймылырааннар. Дарга тараачынарке көргөш, чазык хузумуруш, харым-даан:

— Эш Ленин Самбирскте төртүтүнген кижик. Кайга-чыктыг калбак делгем Волга хемини эригине.

— Ооп ол тараачынарке бо-данымшаан, көрүп олура, кымны-даа хомудатпазы-биле сөзлөзөң:

— Эргим эштер, силерини араарга кандыг-даа маргыл-даа турбас ужурут. Ленин бистинге — Россияга төртү-түнген, деп билди алтырнар-га ол-ла-дыр.

Очулдурган В. КУДАЙ.

Би-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтун Култура бажы-нынчы амылы эки тургустунган. Ону Тыва АССР-ниң кул-туразының алдарлыг амылданчысы М. Оон директорлап тур-гар. Ында яны-буру бөлгүмнерде школардан эгелеш совхозтун амылчынары болгаш специалистеринге чедир хей кижик хаара турган.

Совхозтун сазыкчылары болгаш амылчы аныктары (чу-рукта) Совет Тываның 40 чыл өмөгү тураспадып «Тыва кандыгы?» деп стендини Култура бажының кылырын планнап, чугаалаанып турган үзүндө.

Ю. КОСАРЬКОВТУН фотоу.

Аңнаашкын болгаш аңчылар дугайында

Улегер домактар, чечен сөстөр

Даң бажында тайга бажы тевер, хаа бажында хар чугаа тевер. Тайганын ыжык-биле чор, аңчыны изи-биле чор. Пешту тооруудан көр, аңчыны олчашыдан көр. Хады ыккаш уну көскү, каяар аңчынын караа көскү. Динге алдып уялан будук дээр. Эзэн эвеске мунгын эмдик, эди эвеске боо дегбес. Эки аңчы эзимге карганмас. Ада аң-нап экиээр, ажы-төлү аргаже көөр. Аңчы мен дээш алдар-гатап, алыс дөзүн бодан сөс-ле. Алган-чэним хей дивө, ал-дар-алын харып бола. Чазыг аңчы боозун бактаар, чаага аңчы оруун бактаар. Бүлүүн чажырган озу кара, барып ча-жырган баары кара. Арга өр-төнип каар эвес, аңчы кел-бейн баар эвес.

Шаандакы «билдим-билдимни» өзөк кылгаш...

Кактым-кытым кадыр дөлем. Дөлемнөсө тоду шулуң, Шулуңаа шулу сояк, Сойкажа соңгу чаксам, Часкамнаа чарык сыксаг, Сыксагылаа сырбык төсө, Төсөөсө дөддип мамак, Мамактааа мангыр деге, Дегелдөс дөддип хорум.

Хорумнааа хораан адды, Аддылааа ак ыжыра, Ажыраааа агбан мыйсы, Мыйсылааа мыйзыр аңчы, Аңчылааа адым дөстөр! Билдим-билдим биче тал, Халлааа хамык намдар! А. НУГУУРАК. Току район.

ЭРГИ ЧАРЛАЛДАР ЧУГААЛАП БЭЭР

Одессаның порт-клубула ажитынган делгөсө ала-чурт кинематографының баш-тайга дугайынын көргүзүп турар. Кинонуң эрги чарла-ларын ында делгөсө. Култу-ра төөгүзүңү дыка хей ут-тундурган арынарын олур чугаалап берип турар.

Одесса порттун тудуг ажыл-чыны К. Волчектин чыны чо-раан чарлааларының аразы-нда 1916 чылда үңгө «Театр болгаш кино» журнадан ал-гач чарлап бар. «Иван Гроз-ный» фильминин үнүп эгелээ-нин, Федор Шалапин биле Михаил Жаров артистерин ооп көрүп болурун көргүчү-лөргө ол чарлап динчылдып турар.

База бир чарлап. Ужөн чы-раан чарлааларының аразы-нда 1916 чылда үңгө «Театр болгаш кино» журнадан ал-гач чарлап бар. «Иван Гроз-ный» фильминин үнүп эгелээ-нин, Федор Шалапин биле Михаил Жаров артистерин ооп көрүп болурун көргүчү-лөргө ол чарлап динчылдып турар.

бурунгаар астынган турган ол чарлап Эйзенштейнни тургустун кинозула Мэлота Скуратовтун овурун Йаров-тун ойнаанын чугаалап тур-гар, ол кино база Иван Гроз-ныйны дугайында.

«Кустуң кижик» деп кино-нун чарлаы кайгамчыктыг артист болгаш режиссер В. Мейерхольдун чогаалчы-ажыл-чорудугаанын эгелээ-нини дугайыны сагымка ки-рил келер. Совет сепанын келер үеде чаргыскаш ол кинода чүгө кол маалыра-нын бирөөнүн ролон күт-селин тырттырып эвес, ха-рым ол фильмин тургузучу-зу база болган.

Саргарып калгылаан ол саазынар чүгө сурагыг кижилерин адып кадагалат турар эвес. Кинотеатрлар э-лерини аразында демисал кичөөнгейлөр көрүчү эске-рин наар, бөдүүн болгаш өң-нөп бижзөн, кийгырып турар сөстөрүн номчаан көрүчү хузумуруп наар. Чарлаалар сонугурап чым чораан ажылчыны чугаалап-биле кадагалат арттырган чарла-ларын бистин киноустуну тө-ртүтүп турган ол мрак үе-лине кижини, айнаа-дыр. Бистин киноуст ам бүтү урал чүгөдөрүн эң-не массалык болу берген.

Е. ШВАРЦМАН, СЭТА-ның корр. Одесса.

«ВАРЯГТАРЖЕ-ДАА» «ГРЕКТЕРЖЕ-ДАА»

Эрте-бурунгу Русстан ба-рымын Европача салгы оруун Киевте чурттап турар, сан эртемин, ала-чурт былтыла-рып сайгарат талазы-биле а-жажон мергендилг А. С. Бугай ажиткан. Сурагжаан Днепр оруулаан ол орун элөөн кыс-ка болгаш «илер-торепчилер» черзери эвээр. Ооп кол-ла артык шынары болза, эң ховулап азы көзөдө-ле ыр-жым чытпас далайлар эрте-зи, а сууржун болгаш чер ажылдыг чон чурттап турар девискорларин дамчып эр-кени.

Бо болза археология со-нуургаар ол кижиниң ийги ажимдыкыны-дыр. Орус бы-лына маалырааны, тилеттир-ген Горинич чылыны анда-зынга хулу алган, чер кы-рынга арттырып наап саа-ла-зынчып ылаа чөрби беш чүгө бурунгаар дилеп эгелээ. Эртеден ол дилөөнчанын уламы-биле аажок уузг оор-гала чөринге — чылап оор-галары дээр чалдарга — таа-варжы берген, оон-биле чөргө-лөштүр эрте-бурунгу Русстан утундурган халы оруктарын база тып ажиткан.

«ВАРЯГТАРЖЕ-ДАА» «ГРЕКТЕРЖЕ-ДАА»

шагда аргымалыг улу оруу ол турган.

Днепр хемин бир адыры — Ирпенниң судло чоруур ке-зөөдө Белин суурдан Ходо-ровна суур чедир аажок бе-дик чал-биле хемини эриң камгалаттыгын турганын, хем ууну дургаар дилинген чүвө дөг хей хоорайлар хем-ини судло чоруур ууну хай-гаарап турган дээрин эрте-мен тодарткан. Днепр биле Дунай аразында Котельня, Ходаки, Волокиса, Броды, Га-ты болгаш ол янзылыг еске-даа чурттакчылыг суураарын эрги аттарычте кичөөнгей са-лып, шичилчээ. Аркадий Сильвестровниң чурт турун-га оланы «илер-торепчилер» кин-биле холбошкан систе-

«БИЧЕ ТУДУГ» ТРЕСТ

Ажылдаттыгач спичка — херек чок чүвө болу дөг. А ыдыг-лаа болза, шевөр ки-жиниң холунга ол база-ла тудуг материалы болу берип болур. Чижээ, Шарья хоорай-нын чурттакчы Г. Вино-градов ыдыг материал-биле будуп «кудучу» дургаар каас «бажыларын» кылган. Ыччаарга ол тудугларын

демчөөл, спичкалар чудун-та чече хире бичээш ыш-каш, алаа бажылардан ыш-ча катап биче.

Ындыг элденгит чогаал-гаже ол кижиниң чогуу чүү хандыкшыдыкчалыг. Вино-градов — электровоз машин-чи. Элзэн каш шак дургузу-нда үргүчүдөн көөр чорук-бу-рүзү нерилерни дыка кү-

женирер. Эдгөдөгөй халаш-кын союлда, перилер күн-нөшп көшкөдөн алыры ыш-дыг-лаа амыр эвес, Бастакта-лыг «биче тудуг» трестин ор-ганизастааш, бо шевөр кижик «саалдарынын» бөдүүн бо-гаш маалыг арганын тыпкан. Рейс союла машинист ба-жымында чыны келгеш, чу-нуд-даа мурунда спичкалар-ын сегирип адыр, оланы Ви-ноградова бөдүн куумчууна чурттакчылары «белеткен» бе-рин турарлар. Чартык шак

дургузунда «тудуга» кызы-мак ажалдааттар, перил кү-женин салдына бээр. Оон-би-ле чөргө-лөштүр юнга катар чөринип бир кайды немези боор ийгили азы тоол кууду-тузунда база бир бажымын калдыг тургустува боор, ол «кудучу» соңга караалза туруп турар.

В. ПАШИН, СЭТА-ның корр. Шарья, Кострома область.

телевидение

АПРЕЛЬ 30-ДЕ БИРТИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Yes». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес калдык бозуксазыңа». Күн-културжуларга сүмөлөр. 9.00 — «Уругларга аңчылаштар дугайында». 9.30 — «Спортло-туп» 48-ки тиражы. 9.40 — Ала-нелер, силерге. 10.10 — «Талы-ларын чогаалдылаа». 10.40 — Айыл чок шиччөөшкүн. 11.10 — И. С. Бак. № 2 партиядан чакона, ре мппор. 11.25 — Кө-рүчүлөрин чатааларыпта по-литикти хайгааракчы Ю. А. Петуновтун талылары. 11.55 — Коперт. 12.50 — Опу кылдып шылаар силер. 13.30 — «Че-лөөш». Улуу чогаалдылаанын тутаймы телепрограммалар-нын V бөлөгөй фестивалы. 14.00 — Мультифильм. 14.10 — Бүгүн делегейде. 14.25 — Орус музей. Совет графика дугайы.

14.55 — «Пирк ареназында». 15.55 — Уругларга фильм: «Го-лубой патруль». 17.00 — «Дир-амыттар амылдары». 18.00 — «Дем каттыштырылаа». Тележурнал. 18.30 — 18.45 — Чап-сар. 18.50 — «Сибирячка». Уран-чечен фильминин 1-ти. 2-ти се-риалдары. 21.00 — «Уе». 21.30 — Фильм-коперт. 22.00 — Фут-болга СССР чемпиондалы. «Пат-такор» — «Спартак». 23.45 — 01.50 — Хонкейге делегей че-мпиидалы. Чапсар үзүндө — та-хемчөөлөр.

ЧИГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

13.40 — «Хөгжүг өг». Май 1-ини байырамынга уткуштур программа.

МОСКВАДАН

14.20 — А. Эшпай. Коперт. 14.40 — «9-ку студия». 15.40 — Киргизиянын телестудия-зын программалары. 17.00 — «Хонкеден по мукам». Хей се-риалдыг уран-чечен телефиль-мин 13-ку. «Хмурое утро» деп сериялы. 18.15 — «83-түн ыры-ам». 19.45 — Делегейде болуучу-тупан доңчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», 20.15 — «Музыка вюсузу». 20.45 — Документалдыг теле-фильм. 21.00 — «Уе». 21.30 — 23.00 — «Эддиги олоң». Уран-чечен фильм.

АГААР

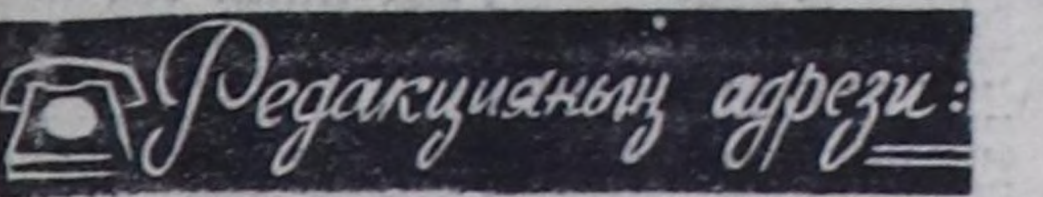
Республикада шонор бу-дутаал, чамалык черлерге би-че чатт чаар. Мурну-барын чүктөн хаттыг дүргени се-кундала 3-8 метр. Дүңе

КИНО

АПРЕЛЬ 30-ДЕ «НАЙЫРАЛ» «Вонзал дла твоя» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шаптарда. «ПИОНЕР» «Ледяная вулкан» 9.30, 15.00, «Мартин и волшебник» 11.10, 13.00.

Майын 1-3 хүнеринде хо-жум-тия театрынга «Полсепе-ник» деп вокаль-инструмен-талдыг ансамблдин концерт-тери болур. Эстрада програм-мазында: «Делегей мы чокта солун эвес».

КИРЖИКЧИЛЕРИ: Ирина Резникова, Татьяна Бонниченко, Андрей Осип, Олег Рубцов, Александр Го-рячев, Владимир Дюккин, Николай Михайлов, Владимир Тимеев, Евгений Коалов, Юлий Хабаров болгаш өскөлөр-лаа.

667000, Кызыл, Шетинин болгаш Кравченко куумчузу бажы № 3 Телефоннары: Редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларынын 2-33-24, Чыгы № 477, 2-23-54, харымсалгалыг секретарынын 2-23-33 секретарынын 2-23-33, партияны амылдар болгаш үлетпүр килдистеринин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургусту килдистеринин 2-37-13, чаага калдыны 2-41-27, информация калдыны 2-20-60, култура калдыны 2-23-54, көзө айма-агы калдыны 2-21-47, корректорларынын 2-27-41, бухгалтерларынын 2-12-45, солун келбей барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделенин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном седының херектериниң талазы-биле эргелденип типография. (Кызыл, Шетинин болгаш Кравченко куумчузу, бажы № 1). ТС-00125.